

LIITU UUDISKIRJAGA

Olulisemate ja põnevaimate teemadega saab sammu pidada ka e-posti vahendusel:

LIIGNE SÕNAKUULELIKKUS ON OHTLIK. INTERVJU JAANUS SAMMAGA

KUNST

4. mai 2015

– [Piret Karro](http://www.muurileht.ee/autorid/piret-karro)
(<http://www.muurileht.ee/autorid/piret-karro>)

Sel neljapäeval avatakse Veneetsia biennaal, mille Palazzo Malipieros asuvas Eesti paviljonis võib näha sel aastal Jaanus Samma näitust „NSFW. Esimehe lugu” 1960ndatel tagakiusatud, ent geiringkondades aktiivselt tegutsenud mehest hüüdnimega Esimees. Müürileht vestles Jaanus Sammaga tema projektist Itaalias, queer-kunstist ja kunsti võimest maailma muuta.

**Kuidas sa määratled ennast gei- või queer-kunstis?
Kas sinu queer-kunstnikuks nimetamine on kohane
või on see kategooria pigem väljastpoolt tulnud?**

Ma ei usu, et olen ise enda kohta geikunstnik öelnud. Samas ma ei tea, kui palju ma saan selle vastu protestida – teosed, projektid, näitused on nende teemadega seotud olnud, aga ma ei piiritle ennast nende tiitlitega. Samamoodi nagu ma ei taha piiritleda ennast meediumipõhiselt. See võib tekitada vaatajas

tunde, et asi ei puuduta teda ja seal ei olegi midagi muud. Ma siiralt loodan, et näitused, mida ma olen nendel teemadel teinud, on kõigile. Igaüks peab rääkima asjadest, millest ta teab, ja jõudma nende kaudu mingisuguste üldistuste ja suuremate tõdedeni. Teema on lihtsalt vahend nagu meediumgi.

Ütlesid, et Veneetsia biennaali väljapanek „NSFW. Esimehe lugu” ei tegele ainult ühe mehe biograafiaga, vaid seda saab nimetada üldistavalt ka inimõiguste-teemaliseks teoseks. Näituse kaudu küsid, kui palju võib riik üldse meie privaatsfääri sekkuda. Kas inimõigustega tegelemine on sinu jaoks teosteülene teema või tuleb see sulle uuea? Millised on sinu jaoks suuremad üldistused või olulised teemad?

Tahan rääkida oma kunsti kaudu elust sellisena, nagu mina seda näen. Ma arvan, et mingitel hetkedel on vaja inimest raputada. Võtame näiteks sügisel toimunud kampsunite näituse („Kampsunipood Hair Sucks” Kunstihoone galeriis, 2014 – toim.). Kampsun on üldjuhul nii turvaline ja pehme asi, aga mina kudusin sinna sisse tänavalt leitud grafitid, mis on paljude meelest vulgaarsed. Arvan samas, et silmakirjalik on öelda, et nende kampsunitega ei tohiks avalikus

(http://www.muurileht.ee/mediSamma_Foto-Janis-Kokk-2.jpg)

Jaanus Samma ei soovi piiritleda end kunstnikuna teema- ega meediumipõhiselt, vaid loob näituse terviklikuks kogemuseks. Foto: Janis Kokk

Jaanus Samma ei soovi piiritleda end kunstnikuna teema- ega meediumipõhiselt, vaid loob näituse terviklikuks kogemuseks. Foto: Janis Kokk

ruumis olla. Meie elus on palju asju, mida me pidevalt teeme, aga järgmisel hetkel teeskleme, et need on kohutavad tabud. Ma ei taha rääkida valjuhäälselt inimõigustest, geiõigustest jne, jätan selle südamerahuga aktivistidele ja poliitikutele ning kõigile neile, kes antud valdkondadega tegelevad. Mina näen maailma tervikuna ja tahan rääkida nendest asjadest detailide kaudu. Selle, millest teos lõpuks räägib, paneb iga inimene ise kokku.

ETV saates „Meie aja kunst”

(http://www.etv2.err.ee/v/kultuur/meie_aja_kunst/saated/Odff5b777-4f6b-8e65-ccad7cffaff5) ütles Kaisa Eiche sinu kohta, et sa teed toreda elu kunsti, sest sul ei ole mingit traumat. Kaisa kutsus sind üles: „Jaanus, saa vihaseks!” Kuidas sa sellesse suhtud? Kas on vaja traumat, et teha (head) kunsti?

Ma ei kujuta ette, kellel on seda traumat nii väga. Minu jaoks on küsimus väljenduskeeles või esteetikas, mida ma kasutan. See on tihti *camp*’lik ja barokne, mis võib tõesti jätta mulje lõbususest ja kergusest. Kuid lõpuks on see ikkagi ainult keel. Gootilik kunst ei pruugi ju ka tegeleda sügavamate ja traumaatilisemate sündmustega. Elukogemus tuleb kasuks. Ma arvan, et noor kunstnik käsitleb ja analüüsib pigem ennast ja proovib leida endas mingisuguseid vastuseid kunsti kaudu, mida ta teeb. Natuke kogenum kunstnik või kirjanik suudab ja on huvitatud selle üldistamisest, sest ta on endaga juba tuttav, teab juba endas mingeid vastuseid.

Kas kunstis *queer*-teemadega tegelemine asetub praegu Eestis traumaatilisse konteksti? Või on siinne kultuuriline keskkond juba vastuvõtlik tabuteemadel või tabusid murdnud teemadel rääkimise suhtes?

Seksuaalvähemuste teemast rääkimine ei ole Eestis enam tabu. Oleme teinud selles viimase kümne aastaga suuri edusamme. Kõige olulisem on, et sellest nn avalikust saladusest on saanud aruteluteema meedias ja tavavestluses. Asjad liiguvad paremuse suunas. Kuid ka olukorda nõukogude perioodil ei saa võrrelda kohtadega, kus homoseksuaalsed suhted on siiani surmanuhtlusega karistatavad. See ei vähenda aga inimeste isiklikku traagikat – väga paljud ei saanud elada sellist elu, nagu nad oleksid tahtnud.

Võtame võrdlusmomendiks sinu uurimistöõ geinarratiividest nõukogude ajal. Homoseksuaalsus oli siis kriminaalkorras karistatav, mis oli kindlasti traumaatiline. Samuti oli *queer*-kunsti tegemine midagi hoopis uskumatumat kui praegu. Kuidas inimesed enda individuaalsust vaatamata repressioonidele ikkagi väljendada suutsid?

Mis puutub näiteks geieludesse – ma lihtsalt oletan, sest mina pole sel ajal elanud –, siis mul on jäänud mulje, et süsteem sundis elama hästi tungidepõhiselt, seal ei olnud ruumi tunneteks. Lihtsalt otsisid mingisugust kiiret väljundit oma frustratsiooni väljaelamiseks. Osaliselt seetõttu koondus kõik avalikesse käimlatesse, kus toimus ainult seks, asi ei läinud kaugemale. Vähe on neid paare, kes elasid nõukogude ajal koos või olid normaalses suhtes.

Kas isegi kontseptsioon sellest, et võiks mingisugune geisuhe olla, ei olnud kogukondades praegusega võrreldes välja kujunenud?

Ma ei usu seda küll. Suhet ja seksuaalset tungi hoiti lahus, sest enamik või väga paljud abiellusid. Ja ma ei kahtlegi, et need abielud põhinesid ka armastusel. Aga võib-olla nad oleksid teinud mingis teises olukorras lihtsalt hoopis teistsuguseid valikuid. Nüüd käivad

WCdes tõesti need, kellele konkreetselt selline žanr huvi pakub. Ma arvan, et nõukogude ajal oli väga palju õnnetuid ja üksikuid inimesi.

Mis on sinu jaoks nüüd, mil sa oled uurimistööd teinud, see teadmine, mida sa tahad teistega jagada, et ajalugu ei korduks?

Ma ei võtaks neid asju, mis meil praegu on, neid õigusi ja vabadusi iseenesestmõistetavana. Me näeme, kui kiiresti muutub must valgeks ja vastupidi. Ohtlik on ka see, kui oleme hästi sõnakuulelikud. Me teame, et õige on olla tolerantne, ja me oleme tolerantsed, aga siis, kui meile öeldakse, et õige on miski muu, siis me olemegi miski muu. Kui me ei analüüsi oma tegusid, siis need ei saa osaks meist endist. 1990ndate alguses räägiti vabalt kõikidel teemadel, ka geiteemadel. Huvi seksuaalsuse vastu oli plahvatuslik. Ühiskond oli justkui tolerantne, aga see tuli suuresti teadmatusest. Nüüd on ühiskond aru saanud, mis toimub, ja seetõttu on konservatiivsus jalad uuesti alla saanud. Võib-olla on see seotud ohuga, mida mehed tajuvad oma positsioonile. Väga paljud asjad meie ühiskonnas on sellel baseerunud. EKRE edu viimastel valimistel räägib meeste võimust, mis on kõikuma löönud ja mida on kaitsma asunud. Taoline reaktsioon on normaalne, kuid aeg on samm edasi astuda. Ma ei räägi ainult seksuaalsuste õigustest ja kooseluseadusest. Meil on väga paljudes valdkondades nüüd palju suuremad kogemused ja arusaamised. Aeg on edasi liikuda ja teadmine on siin võti. Saame hirmudest üle, teadvustades nende hirmude olem(at)ust. Raske on aktsepteerida ja mõista, kui sa ei tea sellest maailmast midagi.

Kuidas sa suhtud selles kontekstis Eesti riigi esindamisse Veneetsia biennaalil?

Ma olen juba kuulnud, et „Jaanus Samma ei esinda minu Eestit” (*naerab*). Ma ei mõtle üldse sellele, et ma esindan mingit riiki. Ma esindan ennast. Ma ei taotle mingisugust tõde oma näitusega. Aga see, et riigikogus on kohad EKREl, on vist ka normaalne paratamatus. Võib-olla on hea, et neil on mingisugune ventiil. Meedia ei rääkinud tegelikult kogu valimisdebati ajal nendest teemadest, alles siis, kui EKRE sai riigikokku, hakati sellest uuesti rääkima.

Oma seeriaga „Kampsunid” (2012–...) tegelesid sa tabude lõhkumise ja turvatsooni-ebaturvalisuse piiriga, „Filter” (2008, 2014) lõi turvatunde kõikuma ja tekitas toimuva suhtes teadmatust ning Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumisse istutatud sajad taimed „Läbimises” (2012) sundisid vaatajat sõna otseses mõttes läbi nõgeste minema. Kui mässumeelseks kunstnikuks sa end pead?

Ma ei ole väga selle peale mõelnud. Kui ma mõtlen oma isikule, siis ma ei ole väga mässumeelne. Aga ma tahan inimesi intrigeerida ja raputada. Minu väljendusvahendid on tihti pehmed, kaunid ja visuaalselt meeldivad, kuid omamoodi on see lõks. Kui kampsunite näitus oli vaateakendel, siis astusid lastega pered sisse ja mingil hetkel toimus – ma ise olin tihti seal – avastusmoment, et mis siin tegelikult sünnib, kuhu me oleme sattunud (*naerab*) ja siis joosti kiiresti ära. Ma arvan, et olen õppinud tundma oma tugevaid ja nõrku külgi ja nende piires või nendega žongleerima. Olen väga õnnelik, kui ma suudan raputada. See on üks taotlustest kindlasti, sest muidu pole mõtet midagi tehagi, kui sa ei suuda kas või natuke oma publikut muuta.

Kas sul on mingi kindel missioon või pilt tulevikust, kuhu sa soovid jõuda (oma kunstiteostega samme astudes)?

See ei ole teadvustatud missioon kindla sihi suunas. Loomulikult soovin rääkida olulistest asjadest ja maailma mõjutada, aga ma arvan, et see ei ole ainuke eesmärk. Sama tähtis on lihtsalt teha sellist kunsti, mis mulle endale meeldib ja huvi pakub.

Veneetsia biennaalile on Eestist aastate vältel ikka selliseid kunstnikke saadetud, kes tegelevad raputavate teemade või mingeid piire nihestava kunstiga, nagu Ene-Liis Semper (esindas Eestit 2001. aastal), Mark Raidpere (2005), John Smithi duo (2003) ja Liina Siib (2011). Kuidas sa enda jaoks sellesse jadasse paigutatud? (1)

Ma pole mõelnud niimoodi temaatiliselt. Võib-olla saab mingeid sarnasusi luua. Liina Siib, Mark Raidpere, Kristina Norman (*esindas Eestit 2009. aastal – toim*) – võib-olla näen mingit ühisnimetajat. Aga kuuleksin seda pigem nendelt, kes teevad Veneetsia biennaalist kokkuvõtteid. Ma arvan, et seda ei pea niimoodi võtma, et millisena me tahame Eestit näidata. Nii palju kui ma olen Veneetsia biennaalil käinud, vaatan eelkõige vene paviljoni pilguga, et see esindab riiki, sest on teada, et see on riiklik otsus või vähemalt saanud riikliku heakskiidu. Mul ei tule mõttesegi vaadata nt Prantsusmaa paviljoni riigipõhiselt. Siiski, pean oma nõrkuseks tunnistama, et riigipõhiselt vaatan ma veel väga väikeste riikide paviljone. Selles mõttes vaadatakse Eesti paviljoni ka mingi nurga alt, et ahaa, seal tehakse sellist kunsti. Loomulikult üldistab osa vaatajatest nähtut tervele Eestile. Aga selle teadvustamine ei pea kuidagi muutma loomingut, mida ma teen.

Sa teed koostööd itaalia kuraatori Eugenio Violaga. Kuidas tema seda projekti ja Esimehe elulugu tõlgendas? Eugenio tuleb hoopis teisest, vabamast

Lääne-Euroopa kontekstist. Kas tema ettekujutus potentsiaalist, mis selle loo kunstiteoseks vormimisel on, oli sinu omast kuidagi erinev?

Nii palju erinev, et tal tõesti puudub Nõukogude Liidu kogemus. Vahel on tal võib-olla mõistetavalt stereotüüpne arusaam nõukogude perioodist. Ma pidin alguses väga palju detailide tagamaid seletama, et mida mingisugune asi tegelikult tähendab. Pidin avama palju konteksti, mida mina võtsin iseenesestmõistetavana, aga mida väljastpoolt tulija ei saagi kohe alguses täielikult mõista. Näiteks toimik, mis räägib kohtuotsusest mõista süüdi kaks meest selle pärast, et nad seksisid omavahel. Olen palunud erinevate valdkondade esindajatel seda lugeda, kuna nad märkavad uusi tahke. Juristid loevad sealt asju välja hoopis teistmoodi kui erinevad loovisikud. Ma teen koostööd filmitegija Marko Raadi, helilooja Johanna Kivimäe ja kirjanik Maarja Kangroga. Nad on pannud rõhud hoopis teistesse kohtadesse. Mul on hea meel, et olen saanud neid sellesse protsessi kaasata. Ja loomulikult Eugenio Viola, kes on seal hoopis midagi muud tähele pannud. Koostöö temaga on mulle väga huvitav ja antud näituse jaoks vajalik, sest see on suunatud rahvusvahelisele publikule.

Kas sulle tundub, et see tõlge on üle tulnud? Kas see nõukogude ajast pärinev lugu on mõistetav praeguses Veneetsias ja praeguses Eestis? Või on ka kontekstierinevusest tingitud tähendusnihe oluline?

Olen proovinud ehitada seda näitust üles viisil, et minu jaoks olulistes kohtades ei tekiks mingisuguseid valestimõistmisi. See näitus tuleb pärast Veneetsiat ka Eestisse, pean mõtlema, kas seal oleks vaja midagi ümber mängida või mitte. Veneetsias on mitu tegurit: esiteks ei teata väga palju nõukogude perioodist, aga teiseks pole väheoluline ka see, et sealne

näitusekülastaja on väga erinev igasugusest tavanäitusekülastajast mingis muus kontekstis, sest tõenäoliselt on ta näinud juba sadat näitust ja on väga väsinud. Ma olen mõelnud teatud asju ümber mängida, et oleksid mõned hästi haaratavad elemendid, mis aitaksid tõmmata näitusekülastajat sellesse loosse lootuses, et ta suudab süveneda.

Kui poliitiliseks sa oma kunsti pead ja kuidas sa end tunnend, kui sind pannaks eesti *queer*-kunstnike ritta?

Ma olen ka ise ennast vahel sellesse ritta pannud, aga mulle tundub, et see lõpuks pigem piirab. Kui inimesed vaatavad ainult kunstiteose poliitilist aspekti, siis ei pruugi nad hallata teose, näituse või loomingu tervikut. Mina tahan kogeda tervikut ja ma näen endas vaatajana ülesannet näituselt tervik leida. See tervik on väga mitmekihiline ja loomulikult on pool sellest seotud minu võimega näha kõiki neid võimalusi. „Esimehe loo” puhul näiteks ei ole see, et oli üks inimene, kellel oli väga raske või väga huvitav elu, ainus, millest näitus räägib. Kui märkad üksnes, et küll geidel oli raske elu, siis tajud ka ainult ühte kihti.

Mulle tundub, et see on hoomamatu – mitte selles mõttes, et millestki ei saa aru, vaid sellel tasandil, et neid kihte on nii palju, täiesti lõputult, kuhu sa võid tõlgendustega minna.

Jah, seda küll. Aga kuidagi ikkagi võtad selle enda jaoks kokku. Lõpuks on ju kõik hoomamatu. Kõik on kaheldav, küsitav ja tõde ei ole jne. Aga peame ju kuidagi toimima. Ja siis me mingil hetkel otsustame, et jajah, see on see... Samal ajal teadvustades, et see ei pruugi olla see, aga lihtsalt tuleb eluga edasi minna. Või siis saame sellise kogemuse, mis ei ole

ratsionaalselt lahti seletatav, aga me lihtsalt tajume midagi, mis on uus. Ongi mingi kogemus ja sellisena tervik.

1. Loe lisaks Kaarin Kivirähki referaati „Eestlased Veneetsias”. Draamaetendus aastast 1997” (<http://www.cca.ee/veneetsia-biennaali-erinumber/234-10-aastat-eesti-paviljone-veneet>), Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse uudiskiri, Veneetsia biennaali erinumber.

26 people recommend this. Be the first of your friends.

JAGA ARVAMUST

SAMAL TEEMAL

KUNST, UUDISED

KUNST, UUDISED

KUNST, UUDISED

**JAAANUS SAMMA
PÜÜDIS LINNARUUMIST
LEITUD KRITSELDUSED
JA GRAFITID
KAMPSUNEISSE
([HTTP://WWW.MUURIL
EHT.EE/JAANUS-
SAMMA-
KAMPSUNINAITUS/](http://www.muuril.ee/jaanus-samma-kampsuninaitus/))**

30. oktoobril kell 18.00
avatakse Tallinna
Kunstihoone Galeriis näitus
„Kampsunipood Hair Sucks”
– see on pop-up pood, kus
vaatamiseks, proovimiseks ja
ostmiseks väljas rikkalik
kollektsioon kampsuneid,
mille muustrina on kasutatud
linnaruumist leitud kritseldusi
ja grafiteid.

**JÄRGMISEL VENEETSIA
BIENNAALIL ESINDAB
EESTIT JAAANUS SAMMA
([HTTP://WWW.MUURIL
EHT.EE/JARGMISEL-
VENEETSIA-
BIENNAALIL-ESINDAB-
EESTIT-JAANUS-
SAMMA/](http://www.muuril.ee/jargmisel-veneetsia-biennaalil-esindab-eestit-jaanus-samma/))**

56. Veneetsia biennaali Eesti
paviljoni konkursi võitis eesti
kunstniku Jaanus Samma ja
itaalia kuraatori Eugenio Viola
projekt „NSFW. Ajaloo
sügavikust”.

**KÖLER PRIZE'1 2013
VÕITJA ON JAAANUS
SAMMA
([HTTP://WWW.MUURIL
EHT.EE/KOLER-PRIZEI-
2013-VOITJA-ON-
JAAANUS-SAMMA/](http://www.muuril.ee/koler-prizei-2013-voitja-on-jaanus-samma/))**

Tänavuse Köler Prize Grand
Prix (preemiafondiga 5000
eurot) laureaata on Jaanus
Samma, kes kordas
möödunud aastase
peapreemia laureaadi Flo
Kasearu supersaavutust,
võites ühtlasi ka
publikupreemia (1000 eurot).
Selleaastased nominendid
olid lisaks Sannale Kristina
Norman, Triin Tamm, Karel
Koplimets ja Paul Kuimet.

LIITU UUDISKIRJAGA

Sinu e-maili aadress...

LIITU

Hoiame sind aegajalt kursis, mis skeenel
põnevat ja olulist teoksil.